

درگذشتگان

آیت الله موحد ابطحي

حضرت آیت الله آقای حاج سیدمحمدباقر موحد ابطحي اصفهانی، با آثار و مآثر و خدمات علمی و دینی و اجتماعی اش، نامی ماندگار در قاموس عالمان شیعه است که با گذشت روزگار از یادها نخواهد رفت.

فقیه سعید در شب دوم رمضان المبارک ۱۳۴۶ق (۱۲ اسفند ۱۳۰۶ش)، در اصفهان، در بیت علم و تقوا و فضیلت زاده شد. پدرش آیت الله حاج سیدمرتضی موسوی موحد ابطحي^۱ (۱۳۲۰ - ۱۴۱۳ق) از شاگردان آیات عظام: سیدمحمد نجف آبادی، سیدعلی نجف آبادی و شیخ محمدرضا نجفی مسجد شاهی و برادرانش: آیت الله حاج سیدمحمدعلی موحد ابطحي^۲ (۱۳۴۹ - ۱۴۲۳ق) صاحب تهذیب المقال فی علم الرجال و حضرات حجج اسلام آقایان: حاج سیدعلی، حاج سیدرضا و حاج سیدحجت موحد ابطحي، همه از علمای بزرگ اصفهان بوده و از شهرتی به سزا در قم و اصفهان برخوردارند. مادرش نیز صبیبه محترمه آیت الله حاج سیدمحمدتقی موسوی اصفهانی (م ۱۳۴۶ق)، صاحب مکیال المکارم فی فوائد الدعاء للقائم بوده است.

آن مرحوم در اوان نوجوانی در مدرسه صدر، ادبیات و طب (شرح اسباب نفیسی و کتاب قانون) را نزد والد بزرگوارش و حاج میرزا محمد طیب زاده و سطوح را نزد آیات: پدرش، شیخ محمود مفید و حاج آقا رحیم ارباب آموخت و

۱. انصاری، ناصرالدین، اختران فضیلت، ج ۱، ص ۸۲۲.

۲. همان، ص ۸۱۴.

در ۱۹ سالگی (ربیع الاول ۱۳۶۵ق / ۱۳۲۵ش) به قم آمد و به تحصیل فلسفه (اسفار و شفا) نزد علامه طباطبایی پرداخت. پس از تکمیل آن به درس فقه و اصول آیات عظام: آقای بروجردی (۱۴ سال)، آقای حجت، گلپایگانی و اراکی (۱۴ سال)، امام خمینی (۱۳ سال)، سیداحمد خوانساری و محقق داماد حاضر شد و با بحث ها و ایراد و اشکال هایش، در درس استادان خویش درخشید و دیدگان استادانش را به خود خیره ساخت و در همان زمان در معیت برادرش آیت الله سیدمحمدعلی ابطحي، مصباح الفقیه طهارت و صلاة را تصحیح و منتشر نمود. او در ۱۳۷۰ق هم سفر کوتاهی به نجف اشرف داشت و در درس مراجع عظام: آقای خویی و آقای حکیم شرکت داشت ولی به دلیل پاره ای مشکلات به قم بازگشت و به تحصیل و علاوه بر آن به تدریس و تألیف و تبلیغ دین پرداخت. وی یکی از ارکان گروه «جامع احادیث الشیعه» بود که ابواب زکات و خمس و صوم را با همکاری حضرات آقایان: سیدمحمدعلی موحد ابطحي، حاج شیخ جلال طاهر شمس گلپایگانی و حاج شیخ جواد خندق آبادی نگاشت.^۳

او سالیان فراوان به امر آیت الله العظمی بروجردی به شهر اقلید که مرکز بهائیان شده بود مهاجرت کرد و با تلاش ها و جدیت فراوان به تبلیغ مذهب حقه و شریعت مقدسه پرداخت و شهر را از لوث وجود آنان پاک ساخت و نام آنجا را به «اقلید امام زمان» تغییر داد. ایشان در مدت نیم قرن فعالیت های خود در آنجا، مساجد و مدارس

۳. شریف رازی، گنجینه دانشمندان، ج ۸، ص ۲۴۹.

و مراکز دینی و اجتماعی مانند بیمارستان ولی عصر، تونل ابوالصالح المهدی، درمانگاه ولی عصر (در حومه اقلید)، بازسازی امام زاده سیدمحمد و کارگاه های قالی بافی پدید آورد و به همکاری در تأسیس کارخانه قند و هنرستان صنعتی و اعزام مبلغ به اطراف و عشایر پرداخت. او در این سال ها نسلی مؤمن و متدین تربیت نمود و آنجا را پایگاه امام زمان قرار داد.

او پیش از پیروزی انقلاب اسلامی، به حوزه علمیه قم بازگشت و به تأسیس مدرسه الامام المهدی در سه طبقه و تألیف و تحقیق و تدریس و تشکیل گروه های پژوهشی دست زد و به تحقیق در اسناد و رجال و گردآوری و تبویب و تنظیم احادیث پرداخت و احادیث تفسیری و احادیث فقهی با حذف مکررات آنها و رجال آن را یکجا فراهم ساخت. اما با پیروزی انقلاب اسلامی مردم اقلید در طومارهایی، بازگشت ایشان را از امام خمینی خواستار شدند و معظم

له به امر امام چند سالی را بدان جا بازگشت. امام در پاسخ مردم اقلید چنین نگاشت:

«اهالی محترم اقلید فارس (ایدهم الله تعالی)

نامه آقایان محترم با امضای زیادی واصل گردید. در مورد بازگشت جناب حجت الاسلام آقای حاج سیدمحمدباقر ابطحی (دامت افاضاته) با ایشان مذاکره شد و قرار شد ان شاء الله بزودی بدان منطقه بیایند و فعالیت های مذهبی خود را ادامه داده و امید است آقایان محترم نیز با جناب ایشان همکاری نموده و با اتحاد و همبستگی کامل و وظیفه خاطر خود را در این موقع حساس به نحو احسن انجام دهند. از خدای تعالی ادامه توفیقات همگان را خواستارم. و السلام علیکم و رحمة الله و بركاته.

روح الله الموسوی الخمينی

۱۳ اسفند ۱۳۵۷ / ۵ ربیع الثانی ۱۳۹۹».

آن بزرگوار در قم افزون بر مدرسه الامام المهدی، درمانگاه امام زمان (در جمکران) و بیت الزهراء را تأسیس و مسجد امام حسین بازار را هم تعمیر و نوسازی اساسی نمود و سال ها در آن مکان مقدس به اقامه جماعت و ارشاد مردم اشتغال داشت. همین باعث رونق و شکوفایی مسجد شد. او در این مسجد هر روز پس از اقامه نماز موعظه می نمود و در مواقع توسل به اهل بیت عصمت (علیهم السلام) سیل اشک از چشمانش سرازیر بود. یاد آن روزهایی که آن عالم با صفا و با وفا در آن مسجد مقدس همه را به یاد خدا و قیامت می انداخت و مسجد به وجودش رونق و صفایی داشت، به خیر. از دیگر اقدامات خیر و به یاد ماندنی اش، احداث تونل بین جاده کاشان و امام زاده علی (اردهال) است.

آثارش عبارتند از:

الف) کتاب های چاپی

۱. الدرر اللامعة فی الاحادیث الجامعة
۲. جامع الاخبار و الآثار عن النبی و آله الاطهار (ج ۲)، فضائل السور و القرآن
۳. المدخل الی التفسیر الموضوعی للقرآن الکریم (ج ۲)

۴. الصحیفة النبویة الجامعة

۵. الصحیفة العلویة الجامعة (۴۹۷ دعا از امیرالمؤمنین (علیه السلام)

۶. الصحیفة الفاطمیة الجامعة (۲۳۱ دعا از فاطمه زهرا و حسنین (علیهم السلام)

۷. الصحیفة السجادیة الجامعة (۲۷۰ دعا از امام سجاد (علیه السلام) با ترجمه فارسی، اردو و انگلیسی) که شهرت جهانی پیدا کرد.

۸. الصحیفة الصادقیة الجامعة (۱۴۲۵ دعا از امام باقر و امام صادق (علیهم السلام)

۹. الصحیفة الکاظمیة الجامعة (۲۶۰ دعا از امام کاظم (علیه السلام)

۱۰. الصحیفة الرضویة الجامعة (۲۸۷ دعا از امام رضا (علیه السلام) تا امام زمان (عجل الله فرجه)

۱۱. استدراک بر عوالم العلوم و المعارف (نوشته: شیخ عبدالله بحرانی، ۲۰ ج) بقیه مجلدات آن آماده چاپ است.

ب) کتاب های غیر چاپی

۱. جامع الاخبار و الآثار (ج ۱۲)
۲. المدخل الی التفسیر الموضوعی (ج ۸)
۳. تقریرات درس آیت الله بروجردی
۴. استدراک و تحقیق: عوالم (ج ۱۰۰)

ج) تحقیق

۱. تحقیق: التفسیر المنسوب الی الامام العسکری (علیه السلام) و مستدرکاته. با مقدمه ای گسترده درباره انتساب آن به حضرت
۲. تحقیق: تأویل الآیات الظاهرة فی فضائل العترة الطاهرة (شرف الدین علی حسینی استرآبادی)، ۲ ج
۳. تحقیق: الامامة و التبصرة من الحيرة (علی بن حسین بن موسی بن بابویه قمی)
۴. تحقیق: الخرائج و الجرائح (قطب الدین سعید بن هبة الله راوندی)، ۳ ج
۵. تحقیق: نوادر المعجزات (ابوجعفر محمد بن جریر بن رستم طبری امامی)
۶. تحقیق: صحیفة الامام الرضا (علیه السلام) با مقدمه ای مفصل درباره اعتبار کتاب و بیان بیش از ۸۰ طریق به آن.

۷. تحقیق: کتاب المزار (شهید اول)

۸. تحقیق: الاستخارة من القرآن (میرزا ابوالمعالی کلباسی)

۹. تحقیق: مکیال المکارم فی فوائد الدعا للقاءم (سیدمحمدتقی موسوی اصفهانی)

۱۰. تحقیق: عوالم العلوم و المعارف و الاحوال (ج ۱۳۰)

سرانجام آن مرحوم در ۸۶ سالگی، بر اثر بیماری و کهولت سن در عصر چهارشنبه ۱۶ بهمن ۱۳۹۲ (۵ ربیع الثانی ۱۴۳۵ ق) درگذشت و پیکر پاکش عصر روز جمعه ۱۸ بهمن با حضور ده ها هزار نفر از مردم و علمای حوزه علمیه قم و استان های اصفهان و فارس تشییع و پس از نماز آیت الله العظمی وحید خراسانی، در حرم مطهر حضرت فاطمه معصومه (علیها سلام) به خاک سپرده شد. در سوگ فقدانش از سوی مراجع معظم تقلید و مقامات سیاسی و کشوری پیام های تسلیت فراوان صادر و مجالس بزرگداشت او تا مدت های مدید برگزار شد.

مقام معظم رهبری در پیام تسلیت خویش فرمود:

بسم الله الرحمن الرحيم

«درگذشت عالم ربانی مرحوم آیت الله آقای حاج سیدمحمدباقر موحد ابطحی اصفهانی (رحمة الله علیه) را به بازماندگان آن مرحوم و خاندان محترم ابطحی و به عموم ارادتمندان و مستفیدان از مقام علمی ایشان تسلیت عرض می کنم.

این عالم بزرگوار، فقیهی جامع و متبّع و متعبّد و از پرورش یافتگان مکتب علمی مرجع بزرگ شیعه مرحوم آیت الله العظمی بروجردی (اعلی الله) مقامه و منشأ آثار و برکات متعدد بودند و فقدان ایشان موجب تأسف آشنايان به مقامات علمی و معنوی آن بزرگوار است.

از خداوند متعال علو درجات و حشر با اولیائش را برای آن مرحوم مسألت می نمایم».

سیدعلی خامنه ای

۱۷ بهمن ماه ۱۳۹۲

آیت الله موسوی کرمانی

حضرت مستطاب آیت الله آقای حاج سیدحسین موسوی کرمانی، یکی از علما و محققین حوزه علمیه قم و از پیشگامان احیای تراث شیعه بود.

فقیه سعید در سال ۱۲۹۱ش (۱۳۳۰ق)، در روستای «سراسیاب» در پنج فرسخی کرمان و در خانه مرحوم حجت الاسلام و المسلمین حاج سید جلال الدین موسوی فرزند حجت الاسلام حاج سیدهاشم بن حجت الاسلام سید حسین زاده شد. مقدمات علوم را نزد پدرش خواند و پس از آن به کرمان رفت و در مدرسه معصومیه ساکن شد و به تحصیل سطوح نزد آیات:

میرزا احمد زنجانی، میرزا عبدالحسین حجتی کرمانی، سیدحسن تاج آبادی و شیخ حسین حاج نجف خواند و در سال ۱۳۱۷ش (۱۳۵۷ق) به قم آمد و شرح لمعه را در محضر آیت الله حاج شیخ محمدعلی حایری کرمانی و سطوح عالییه را هم در محضر حضرات آیات: حایری کرمانی، صدرالدین صدر، مرعشی نجفی و شرح منظومه را هم در مجلس درس امام خمینی و اسفار را هم در محضر علامه طباطبایی آموخت. سپس در دروس خارج آیات عظام: حجت کوهکمری، سیدمحمدتقی خوانساری، صدرالدین صدر، حایری کرمانی و بیش از همه در دروس آیت الله العظمی بروجردی شرکت جست و مورد توجه فراوان اساتیدش، به ویژه آیت الله حایری کرمانی قرار گرفت و به شرف دامادی ایشان مفتخر شد. او یکی از اطرافیان و اصحاب خاص آیت الله العظمی بروجردی و از اصحاب گروه «جامع احادیث الشیعه» بود. آن مرحوم افزون بر تحصیل و تألیف، به تبلیغ دین در تهران و قم و شهرهای دیگر و اقامه جماعت پاره وقت در مسجد «ملا جعفر» بازار قم و شرکت در تأسیس و مدیریت مؤسسات خیریه مانند مؤسسه خیریه الزهراء و تدریس اخلاق در مدارس حوزه پرداخت. شریف رازی درباره او می نویسد:

«حجة الاسلام و المسلمین آقای حاج سیدحسین کرمانی، از علماء اعلام و فضلاء بنام حوزه علمیه قم است که حدود ۴۰ سال در

این حوزه از محضر آیات عظام: مرحوم آیت الله حجت و آیت الله خوانساری و بالاخص ۱۸ سال از آیت الله العظمی بروجردی استفاده نموده و پس از آن مرحوم هم از شرکاء درس آیت الله العظمی شریعتمداری است و منبری شیرین و مفید دارد و در محرم و صفر و ماه رمضان، در تهران همه ساله برای منبر و ترویج دین و تبلیغ احکام می روند و از راه منبر خدماتی نموده و می نمایند. وی عالمی پرهیزگار و فاضلی عالیقدر و مؤججی بزرگوار و مورد توجه مراجع بزرگ بالاخص آیت الله العظمی شریعتمداری و آیت الله العظمی مرعشی نجفی می باشد».^۴

آن مرحوم تمام دروس خویش را با مرحوم آیت الله حاج شیخ علی پناه اشتهاردی^۵ مباحثه و تمام آثار و تحقیقاتش را با شرکت معظم له انجام داده بود. آثارش عبارتند از:

۱. تحقیق: کتاب «قواعد الاحکام» (علامه حلی)
۲. تحقیق: کتاب «ایضاح الفوائد فی شرح القواعد» (فخر المحققین)، ۴ ج
۳. تحقیق: کتاب «روضه المتقین فی شرح من لایحضره الفقیه» (ملا محمدتقی مجلسی)، ۱۴ ج
۴. تحقیق: کتاب «القرآن و العقل» (آقا نورالدین عراقی)، ۳ ج
۵. خاطرات
۶. مجمع الانوار، درباره آیه تطهیر و حدیث کساء و ولایت تکوینی اهل بیت و رد بر رساله «یک فضیلت بزرگ» صالحی نجف آبادی
۷. تقریرات دروس آیت الله بروجردی (مخطوط)
۸. تقریرات دروس آیت الله حجت (مخطوط)

آن مرحوم از آیات عظام: سیدابوالحسن اصفهانی، میرزا محمد فیض قمی، شریعتمداری، شاهرودی، حکیم و خوبی اجازات متعدد حسبیه و از آیت الله العظمی بروجردی هم نامه های متعدد داشت که نمونه ای از آنها در پایان کتاب خاطرات (ص ۱۸۹ تا ۱۹۸) به چاپ رسیده است.

۴. محمد شریف رازی، گنجینه دانشمندان، ج ۲، ص ۲۴۲

۵. ناصرالدین انصاری، اختران فقاہت، ج ۱، ص ۸۷

وی پس از یکصد سال زندگی، در روز پنجشنبه ۱۰ بهمن ۱۳۹۲ش (۲۸ ربیع الاول ۱۴۳۵ق) چشم از جهان فروبست و پیکر پاکش صبح روز شنبه (اول ربیع الثانی ۱۴۳۵ق) تشییع و پس از نماز آیت الله العظمی مکارم شیرازی بر آن، در یکی از بقعه های صحن حرم مطهر حضرت معصومه (علیها سلام) به خاک سپرده شد.